

О.І. Мельничайко, М.Й. Криськів

СЕРІЯ “САМ СОБІ РЕПЕТИТОР”

НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ З СИНТАКСИСУ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

*з принагідним повторенням
синтаксису простого речення,
будови слова і словотвору*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 81.2 Укр-2
М 48

Серія “Сам собі репетитор” заснована 2004 року

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних та суспільних дисциплін Галицького інститут ім. В'ячеслава Чорновола
Бурда К.Л.

М 48 **О.І. Мельничайко, М.Й. Криськів**
Навчально-тренувальні вправи з синтаксису складного речення з принагідним повторенням синтаксису простого речення, будови слова і словотвору. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2011. — 88 с.

ISBN 978-692-634-2(серія)
ISBN 978-966-10-1702-2

Добірка навчально-тренувальних вправ з синтаксису складного речення зі схемами їх будови призначена для учнів старших класів, абітурієнтів, студентів, які опановують навчальну дисципліну “Українська мова (за професійним спрямуванням)” і майбутніх журналістів – для тих, хто хоче удосконалити свої уміння аналізувати та будувати складні синтаксичні конструкції, принагідно закріпити знання та уміння з синтаксису простого речення (словосполучення, речення – двоскладне, односкладне, повне, неповне) і важливі питання будови слова, словотвору. Ці вправи зможуть використовувати і вчителі під час підготовки до уроку.

ББК 81.2 Укр-2

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

Навчальне видання

Мельничайко Олександра Іванівна
Криськів Мирослава Йосипівна

НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ З СИНТАКСИСУ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ
з принагідним повторенням синтаксису простого речення, будови слова і словотвору

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Надія Бульчак*
Обкладинка *Володимира Басилиги*
Комп'ютерна верстка *Івана Біліца*

Підписано до друку 9.11.2010
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 5,12. Умовн. фарбо-відб. 5,12.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідчення про внесення до Державного реєстру видавців
ДК № 370 від 21.03.2001р.

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м. Тернопіль 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
(067) 350-18-70
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1702-2

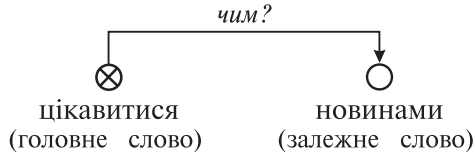

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2011

СТИСЛІ ВІДОМОСТІ З СИНТАКСИСУ

Синтаксис — розділ граматики, що вивчає будову й граматичне значення словосполучень і речень.

Словосполучення — синтаксична одиниця, яка утворюється поєднанням двох або кількох повнозначних слів на основі підрядного зв'язку.

Типи словосполучень за способом вираження головного слова

іменникові — освічена людина, досвідчений учитель

прикметникові — старший від брата
 займенникові — кожен з них

числівникові — один з-поміж нас

дієслівні — досліджувати незвідане

прислівникові — глибоко вниз

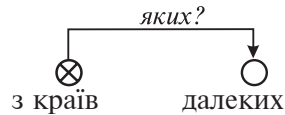
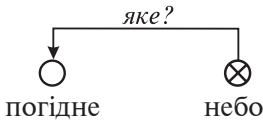
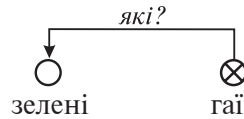
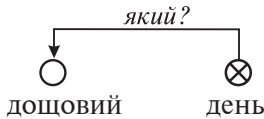
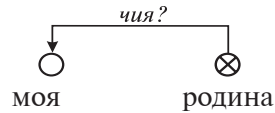
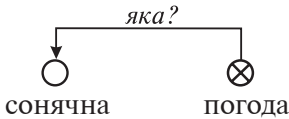
Типи словосполучень за відношенням між головним і залежним словами

означальні — погода (яка?) дощова, зошити (чий?) учнівські
 додаткові — розв'язати (що?) задачу, роздуми (над чим?) над телепередачею

обставинні — перебувати (*де?*) в космосі, читати (*як?*) виразно, приїхав (*з якою метою?*) познайомитись, повернувся (*коли?*) пізно

Типи синтаксичного зв'язку у словосполученні

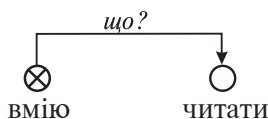
узгодження — вид підрядного зв'язку, при якому залежне слово узгоджується з головним у роді, числі і відмінку

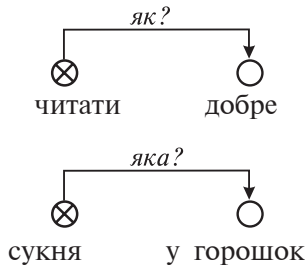

керування — вид підрядного зв'язку, при якому головне слово вимагає певного відмінка залежного слова

- ⊗
прочитати (*що?*) книгу
- ⊗
кілограм (*чого?*) цукру
- ⊗
перегортаючи (*що?*) сторінки

прилягання — вид підрядного зв'язку, при якому залежне слово поєднується з головним лише за змістом

Кожна людина мусить дуже добре усвідомлювати ціну свого фізичного здоров'я і берегти його.

- ⊗
- кожна людина — ім. + займ. — узгодження
- ⊗
- мусить усвідомлювати — дієсл. + дієсл. — прилягання
- ⊗
- мусить берегти — дієсл. + дієсл. — прилягання
- ⊗
- усвідомлювати добре — дієсл. + присл. — прилягання
- ⊗
- дуже добре — присл. + присл. — прилягання
- ⊗
- усвідомлювати ціну — дієсл. + ім. — керування
- ⊗
- ціну здоров'я — ім. + ім. — керування
- ⊗
- свого здоров'я — ім. + займ. — узгодження
- ⊗
- фізичного здоров'я — ім. + прикм. — узгодження
- ⊗
- берегти його — дієсл. + займ. — керування

Усвідомлювати і берегти — сполучення не залежних одне від одного слів, між якими є сурядний зв'язок.

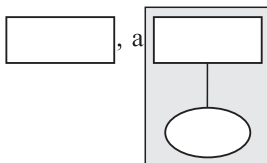
* * *

1. Проаналізуйте речення за його членами і будовою.
2. Розставте розділові знаки.

І не кулі підтинають стебло а перехитує ним перепел співаючи з радості що теплими грудочками покотились його діти по землі.

М. Стельмах

3. Розшифруйте схему будови речення.

1. Доберіть спільнокореневі до слова **грудочка**. Позначте морфемну будову кожного з них.

* * *

1. Проаналізуйте кожне речення, визначте його вид за наявністю головних членів.
2. Поясніть вживання розділових знаків, особливості інтонації.
3. Проаналізуйте речення за його членами і визначте типи синтаксичного зв'язку.

¹Стоїть, блищить до сонця повногрудям бань! ²Сухе степове повітря обтікає його, струмує, і він виступає з того міражного струмування і сам як явище міражу. ³Співучий собор! – так про нього Баглай хотів би сказати, про гармонійну сув'язь отих його бань, вищих і нижчих, застиглих у німому вічному танці...

О. Гончар

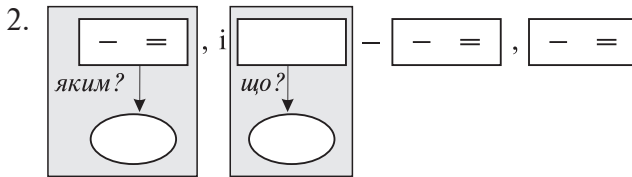
* * *

1. Порівняйте речення зі схемою його будови.

2. З'ясуйте граматичні основи в складному реченні та тип кожної частини.

¹Наче після походу в степи половецькі дружинники повернулися додому й стали до праці. ²Котрийсь із тих косарів міг бути батьком Довженковим, статечним отим хліборобом, яким ми знаємо його з фотографії: так, хлібороб, селянин, людина тяжкої фізичної праці, і водночас відчувається, що перед нами натура глибоко творча, мислитель, трудар, сповнений внутрішньої гідності, — в очах світиться проникливий і нещадний розум, обличчя позначене тонкими рисами духовності.

О. Гончар

Складне речення з сурядним, підрядним та безсполучниковим зв'язком

1. З'ясуйте спосіб творення слів **хлібороб**, **мислитель**, **позначене**, **водночас**.

2. Доберіть спільнокореневі до слів **людина**, **праця**, **батько**, **творчий**.

Речення з прямою мовою

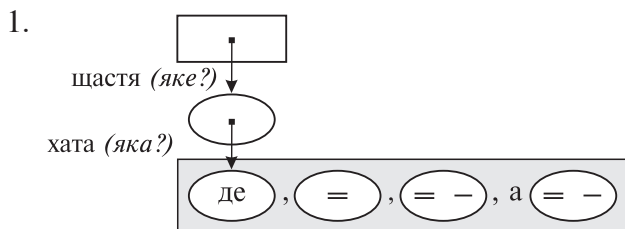
1. Виразно прочитайте кожне речення, інтонуйте відповідно до змісту і розділових знаків. Зіставте речення зі схемами. Назвіть кожну структуру.

2. Підкресліть у кожній частині граматичну основу і зробіть висновок про тип простого речення.

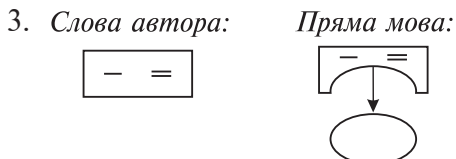
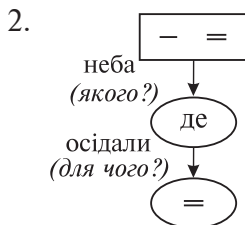
3. Зверніть увагу на будову речення з прямою мовою.

¹Яке то велике щастя, що є іще в живих незгасла обителька, незрадлива колиска материзни – батькова хата, де були радощі і жалі, злагоди та клопоти, пахло сіном і рутою-м’ятою, духмянілись паляниці, а по святах жовтіли пухкі паски... ²Це ж вона, хата, зберігала нам добрий дух, віру в щасливе майбутнє, у блакитизну тихого неба, де осідали на спочинок досвітні зірничі, щоб вечорами засвітитися курним Чумацьким Шляхом. ³І згадалися враз віщі мамині слова: “Все це, щоб ти знав, і є Берегиня”.

За В. Скуратівським

Складнопідрядне речення з послідовною підрядністю і однорідною супідрядністю

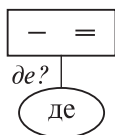
* * *

1. Проаналізуйте речення і зіставте їх зі схемами.
2. З'ясуйте, якими синтаксичними одиницями ускладнені речення. Поясніть вживання розділових знаків.
3. Згадайте правила вживання розділових знаків у реченнях з прямою мовою.

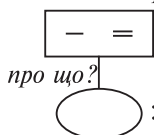
¹І тепер вона, звабливо-мерехтлива вечірня зоря, знову зійшла на холодному синьо-зеленому небі, над погасаючою загравою — там, де щойно зайшло сонце. ²Максим ішов по синьому снігу між деревами, дивився на неї і думав про те, про що й завжди, бувало, думав при такій погоді: “От у цей час, коли зійшла зоря ця вечорова, хтось найрідніший, хтось любий і дорогий, хто думає про нього й тужить за ним, теж дивиться на цю саму зорю, в цю саму хвилину... І там десь їхні погляди сходяться й летять разом просторами, синіми пустелями, космічними далями...”.

За І. Багряним

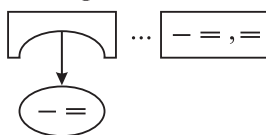
1.

2. Слова автора:

Пряма мова:

1. Позначте будову слів **найрідніший, сходяться, погасаючою, загравою**.

* * *

1. Проаналізуйте речення. Накресліть схему його будови.

2. Розберіть за членами речення кожну його складову частину.

“Ми маємо жити в гармонії з природою, — озивається до Бергівця власна душа. — Адже ми мандруємо у всесвіті на природному космічному кораблі, який називається Земля. Чи ж дбаємо ми про те, щоб на нашому планетоліті все було у цілковитій справності?”

І. Цюпа

1. З'ясуйте, яким способом утворено слова **всесвіт, планетоліт**.

2. Доберіть споріднені до слова **земля**. Позначте морфемну будову кожного з них.

* * *

1. Речення з прямою мовою перетворіть на речення з непрямою мовою.

2. Розберіть за членами перше речення. З'ясуйте його тип.

“Сучасній молоді варто частіше звертатися до класики, до кращих творів українських письменників, до наших поетів, до пісні, до фольклору. Ось там мова відкривається у своїх справді величезних можливостях”, – сказав О. Гончар у Полтаві на Святі рідної мови. (З газети)

1. Доберіть спільнокореневі до слова **свято**, позначте їх морфемну будову.

2. Запишіть словотвірний ланцюжок слова **письменник**.

* * *

1. Знайдіть речення з прямою мовою і проаналізуйте його за зразком попередніх вправ.

2. Перебудуйте знайдене вами речення з прямою мовою на речення з непрямою мовою і накресліть його схему.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ.....	4
СТИСЛІ ВІДОМОСТІ З СИНТАКСИСУ.....	6
Типи словосполучень за способом вираження головного слова.....	6
Типи словосполучень за відношенням між головним і залежним словами.....	6
Типи синтаксичного зв'язку у словосполученні.....	7
Речення. Види речень.....	9
Головні члени речення	10
Другорядні члени речення.....	10
Односкладні речення.....	12
Ускладнені речення	12
Складне речення	13
Складносурядні речення	14
Складнопідрядні речення.....	14
СХЕМИ СИНТАКСИЧНОГО РОЗБОРУ.....	17
НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ	21
Просте ускладнене речення	21
Складнопідрядні речення з одним підрядним	23
Складнопідрядні речення з кількома підрядними	26
Складносурядні речення	44
Складні речення з підрядністю і сурядністю.....	46
Безсполучникові речення.....	58
Складні синтаксичні конструкції з різними видами зв'язку.....	67
Речення з прямою мовою	84